

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Вінниця)**

АНДРОНІК ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 316.44

**ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ
В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Автореферат
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Вінниця – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства Донецького національного університету Міністерства освіти і науки України (м. Вінниця).

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Сталінська Олена Вікторівна,
Донецький національний університет Міністерства
освіти і науки України (м. Вінниця), професор кафедри
економіки підприємства

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Романюк Михайло Дмитрович,** ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України
(м. Івано-Франківськ), професор кафедри менеджменту та маркетингу;

кандидат економічних наук, доцент **Юрчик Галина Миколаївна,**
Національний університет водного господарства та природокористування МОН
України (м. Рівне), доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва.

Захист дисертації відбудеться 27 серпня 2016 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті за адресою: 21007, м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «__» липня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.е.н.

С.П. Ланська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап економічного розвитку характеризується посиленням соціальної спрямованості ринкових відносин і пошуком механізмів забезпечення стабільності соціально-економічних систем. У даному контексті кардинально зростає роль середнього класу як найбільш усталеного прошарку суспільства, здатного генерувати нові знання і продукувати конкурентоспроможний результат праці.

Провідна стабілізуюча роль середнього класу у розвинутих економіках висуває його на перший план при здійсненні ринкових трансформацій в економіках перехідного типу. Відповідно виникає потреба у пошуку дієвих механізмів формування, розвитку і використання можливостей середнього класу при здійсненні перетворень у соціально-економічній системі країни.

Проблемам становлення середнього класу та розвитку соціально-економічних систем присвячено праці таких вчених, як О. Амоша, Л. Антошкіна, І. Бондар, В. Будяк, В. Васильченко, Є. Головаха, С. Гринкевич, О. Дороніна, Ю. Зайцев, Т. Кір'ян, Г. Клейнер, Т. Ковальчук, Е. Лібанова, В. Мандебура, Л. Овчарова, О. Олександрова, Н. Прокопенко, В. Савчук, О. Симончук, О. Сологуб, Л. Синяєва, О. Сталінська, Т. Суханова, Т. Тресвятська, Г. Ярошенко та ін.

Одночасно, незважаючи на значну кількість робіт із досліджуваної проблематики, слід відзначити, що питання формування механізмів становлення і розвитку середнього класу в контексті включення до соціально-економічної системи країни потребують подальшого дослідження, що обумовило вибір теми дисертаційної роботи, постановку мети і задач дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи Донецького національного університету МОН України за держбюджетними темами: кафедри економіки підприємства «Соціально-економічні взаємовідносини суб'єктів підприємництва в аспекті структурно-інвестиційного розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0105U007294), в рамках якої досліджено роль малого підприємництва у формуванні середнього класу; «Соціально-економічний розвиток суб'єктів господарювання в умовах структурної трансформації економіки промислового регіону» (номер державної реєстрації 0108U001819), в рамках якої досліджено показники системи соціально-економічного розвитку України; «Організаційно-економічний механізм соціально-економічних стратегій розвитку суб'єктів господарювання в умовах структурних перетворень сучасних господарських систем» (номер державної реєстрації 0111U005114), в рамках якої досліджено моделі соціально-економічного розвитку держави; кафедри управління персоналом і економіки праці «Регулювання соціально-економічного розвитку України: людський вимір» (номер державної реєстрації 0111U008157), в рамках якої досліджено динаміку зміни соціально-економічної структури населення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретико-методологічних засад формування середнього класу і розробка науково-практичних рекомендацій щодо розвитку середнього класу як елемента системи соціально-економічного розвитку країни.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі *задачі*:

- проаналізувати теоретичну сутність системи соціально-економічного розвитку країни;
- дослідити класичні та сучасні напрямки соціально-стратифікаційних досліджень;
- охарактеризувати середній клас в контексті теорій та підходів стратифікації суспільства і визначити його роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави;
- дослідити основні показники системи соціально-економічного розвитку України;
- здійснити комплексну оцінку показників формування середнього класу в Україні;
- проаналізувати результати самоідентифікації населення в процесі формування середнього класу;
- визначити напрямки формування державної політики становлення середнього класу як основи системи соціально-економічного розвитку держави;
- визначити стратегічні засади розвитку малого підприємництва як фактора активізації соціально-економічного розвитку та формування середнього класу;
- здійснити системно-динамічне моделювання змін у соціально-економічній структурі населення.

Об'єктом дослідження є процес формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку країни.

Предметом дослідження є теоретичні засади та організаційно-економічні важелі формування та розвитку середнього класу в системі соціально-економічного розвитку країни.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері дослідження проблем формування середнього класу, а також розвитку соціально-економічних систем.

Для вирішення поставлених у роботі задач було використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи дослідження: методи теоретичного узагальнення, системного аналізу, синтезу (для дослідження теоретико-методологічних основ соціальної стратифікації суспільства і формування середнього класу); методи статистичного та соціологічного аналізу (для визначення соціальної стратифікації сучасного українського суспільства); системного підходу (для обґрунтування ролі держави у процесі становлення середнього класу); методи багатокритеріальної оптимізації та системної динаміки (для розробки імітаційної моделі прогнозування змін у соціально-економічній структурі населення).

Інформаційну базу дослідження становлять Закони України, Укази Президента України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, монографічна та періодична література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження середнього класу та розробці науково-практичних рекомендацій щодо формування і розвитку середнього класу як компоненту системи соціально-економічного розвитку держави.

Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

вперше:

розроблено системний підхід до забезпечення соціально-економічного розвитку держави через розвиток середнього класу, а саме виходячи з того, що *систему соціально-економічного розвитку* запропоновано розуміти як комплекс заходів з розвитку соціальної, економічної та екологічної підсистем запобігання соціально-економічним загрозам (об'єктивний та суб'єктивний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері; визначення гранично припустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; формування та коригування заходів щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері, спрямованих на формування сучасного, економічно розвиненого суспільства), розроблено *схему впливу складових системи соціально-економічного розвитку на формування середнього класу* як гаранта стабільності соціально-економічної системи, основою якої є взаємозв'язок та взаємодія соціальних, економічних та екологічних чинників у їх багатовимірній структурі та якості;

удосконалено:

концептуальні засади становлення середнього класу в системі соціально-економічного розвитку, а саме на основі аналізу *чинників*, що впливають на формування середнього класу (економічних, політико-правових, соціальних, духовних, соціально-економічних) та ідентифікації *необхідних умов формування середнього класу в державі* (розвиток реальних ринкових відносин; створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва; інтенсивний розвиток науково-інформаційної сфери; діяльність ЗМІ з метою позитивних змін суспільної свідомості; більш активна діяльність громадських організацій тощо) розроблено *концептуальну схему формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України*;

організаційно-економічні засади формування середнього класу, а саме з урахуванням визначених пріоритетних напрямів державної політики щодо формування середнього класу (підтримка працюючого населення; забезпечення зростання заробітної плати; захист інтелектуальної власності і зміцнення на цих засадах позицій висококваліфікованої робочої сили і малого підприємництва) розроблено *організаційно-економічний механізм формування середнього класу*, провідним імперативом якого (внаслідок тісного діалектичного зв'язку між процесами розвитку середнього класу та економічного зростання) виступає забезпечення поступального економічного розвитку;

отримали подальшого розвитку:

організаційно-методичні основи формування середнього класу, а саме на основі ідентифікації *критеріїв приналежності до середнього класу* запропоновано використання *комбінованого підходу до визначення середнього класу* з використанням *об'єктивних* (рівень різних видів доходів населення; розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів; структура загальних сукупних витрат; динаміка чисельності осіб, які навчались у навчальних закладах; середня заробітна плата за видами економічної діяльності; наявність у домогосподарств окремих товарів тривалого користування; кількість суб'єктів господарювання з розподілом за їх розмірами) та *суб'єктивних* (стійка самоідентифікація з середнім

класом; позитивне сприйняття ступеня власної адаптованості до ринкових реформ; орієнтація на цінності власних досягнень) критеріїв.

кількісні засади оцінки тенденцій розвитку середнього класу, а саме розроблено *системно-динамічну модель змін у соціально-економічній структурі населення*, яка за допомогою сценарного аналізу розвитку економічної системи України дозволяє прогнозувати динаміку змін у співвідношенні чисельності бідного, багатого та середнього класів, а також визначати умови, що сприяють розвитку середнього класу в Україні і комплекс необхідних заходів в системі соціально-економічного розвитку держави.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення, викладені у дисертації, доведено до рівня конкретних рекомендацій, спрямованих на результативне формування середнього класу як складової системи соціально-економічного розвитку країни.

Рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використано у практичній діяльності Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 44-3-05/2161 від 19.11.2015 р.) – рекомендації щодо визначення напрямів формування державної політики становлення середнього класу як основи системи соціально-економічного розвитку; Вінницького обласного центру зайнятості (довідка № 293/4.1 від 10.02.2016 р.) – результати комплексної оцінки показників формування середнього класу в Україні; Донецької торгово-промислової палати (м. Маріуполь) (довідка № 119/06.04-04 від 12.02.2016 р.) – стратегічні засади розвитку малого підприємництва як фактора активізації соціально-економічного розвитку та формування середнього класу.

Результати дисертаційної роботи застосовано також у навчальному процесі Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця) при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін кафедри економіки підприємства «Економіка підприємства», «Мікроекономіка», «Цінова політика підприємства», «Оподаткування діяльності підприємства», «Основи підприємницької діяльності», «Проектний аналіз», а також кафедри управління персоналом і економіки праці – «Управління соціальним розвитком», «Економіка праці та соціально-трудова відносини» (довідка № 136/01-08/01.13 від 08.09.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Проведене дослідження є результатом самостійної наукової праці автора. З робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, що належать автору особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались і отримали схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах: «Актуальні проблеми управління людськими ресурсами і маркетингу в контексті стратегії розвитку України» (м. Донецьк, 2007 р.); «Проблеми та перспективи розвитку співтовариства між країнами Південно-Східної Європи у контексті Чорноморського економічного співтовариства і ГУАМ» (м. Одеса – м. Донецьк, 2008 р.); «Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект» (м. Донецьк – м. Святогірськ, 2008-2009 рр.); «Проблеми розвитку національної і глобальної економіки» (м. Донецьк, 2007 р.); «Прогностична функція науки як основа стратегічного планування» (м. Донецьк, 2014 р.); «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку»

(м. Запоріжжя, 2014 р.); «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток міжнародних відносин» (м. Львів, 2014 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 14 наукових робіт загальним обсягом 6,77 д.а., з яких особисто автору належить 6,67 д.а., у тому числі 2 одноосібні статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 0,98 д.а., 8 одноосібних статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 4,89 д.а.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 199 сторінок друкованого тексту, включаючи 26 таблиць на 19 сторінках, 46 рисунків на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і задачі дослідження, його об'єкт і предмет, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «*Теоретико-методологічні основи дослідження середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави*» проаналізовано теоретичну сутність системи соціально-економічного розвитку країни; досліджено класичні та сучасні напрямки соціально-стратифікаційних досліджень; охарактеризовано середній клас в контексті теорій та підходів стратифікації суспільства і визначено його роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави.

Однією з нагальних проблем розвитку України на сучасному етапі є створення сприятливих умов для розвитку національної соціально-економічної системи. В результаті аналізу основних підходів до визначення поняття «система», *по-перше*, через дослідження категорій системного підходу («елементи», «відносини», «зв'язки», «ціле», «цілісність»), *по-друге*, з позиції теорії регулювання (через поняття «вхід», «вихід», «переробка інформації», «закон поведінки», «керування»), *по-третє*, з використанням економіко-математичного підходу, зроблено висновок, що в процесі еволюції поняття «система» змінювало своє значення від епістемологічного до онтологічного та натуралістичного трактування (головним завданням стає не стільки формування системи знань, скільки відтворення у знанні об'єкта як системи).

Визначено, що система соціально-економічного розвитку включає ряд *аспектів* (зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках) і є спрямованою на вирішення таких *завдань*: підвищення рівня доходів; покращення здоров'я населення, підвищення рівня освіти; створення умов, що сприяють зростанню самоповаги людей (в результаті формування соціальної, політичної, економічної й інституційної систем, орієнтованих на повагу людської гідності); збільшення економічної свободи людей.

На основі проведеного аналізу визначено, що *соціально-економічний розвиток* представляє собою процес безперервних змін матеріального базису виробництва, а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення, внаслідок якого здійснюється поступальний рух людства від менш розвинутих до більш розвинутих суспільних форм.

В результаті дослідження теоретичної сутності (В. Ойкен, Л. Ерхард, А. Мюллер-Армак, Е. Лібанова, Н. Болотіна, П. Шевчук, Р. Дарендорф та ін.) та моделей (континентальна, англосаксонська, південно-європейська та ін.) системи соціально-економічного розвитку країн зроблено висновок щодо провідної ролі соціальної складової як основного чинника забезпечення збалансованого розвитку держави.

На основі узагальнення отриманих результатів запропоновано під *системою соціально-економічного розвитку* розуміти комплекс заходів щодо розвитку соціальної, економічної та екологічної підсистем запобігання соціально-економічним загрозам, що охоплює такі елементи: об'єктивний та суб'єктивний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері; визначення гранично припустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; формування та коригування заходів щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері, спрямованих на формування сучасного, економічно розвиненого суспільства.

В результаті дослідження методологічних підходів до аналізу соціальної стратифікації (конфліктний підхід – К. Маркс, М. Вебер; функціональний підхід – Т. Парсонс, К. Девіс, У. Мур; еволюційний підхід – Г. Спенсер, Л. Уорд, Герхард, Дж. Ленскі) ідентифіковано *критерії стратифікації суспільства* (розмір доходів; освіта; престиж; власність; влада та ін.). На основі проведеного дослідження ідентифіковано *соціальні страти*, які можуть скласти середній клас (власники середнього і дрібного капіталу; висококваліфіковані фахівці що здійснюють технічне і функціональне керівництво; службовці, зайняті в галузях державного управління та силових структур; офіцерський та генеральський склад військових формувань; висококваліфіковані фахівці невиробничого профілю; працівники комунального й готельного господарства; фахівці, що займають посаду, яка вимагає вищої освіти; професії чи кваліфікації, які здебільшого працюють на посадах керівників та кваліфікованих спеціалістів; діячі науки та ін.).

В результаті дослідження середнього класу в контексті теорій та підходів стратифікації суспільства (Платон, Аристотель, Плутарх, К. Маркс, Е. Бернштейн, П. Бурдьє, М. Вебер та ін.) встановлено, що внаслідок інформаційної революції наприкінці ХХ ст. на зміну «старому» (традиційному) середньому класу приходять «новий» середній клас, однією з провідних ознак якого стає не споживання, а доступ до високих технологій (знання стають важливим фактором не лише технологічного прогресу, а й соціальної стратифікації та суспільного самовизначення). При цьому провідна функція середнього класу як гаранта стабільності соціально-економічної системи не змінюється.

На основі проведеного дослідження *середній клас* визначено як прошарок суспільства, який має постійний дохід або від власного бізнесу, або у вигляді заробітної платні від роботодавця, що забезпечує можливість задовольняти основні потреби та формувати заощадження, і який має професійний рівень освіти, високий рівень соціальної відповідальності та пов'язує свої досягнення із суспільним устроєм країни.

В результаті проведеного дослідження встановлено відсутність усталеного переліку критеріїв приналежності до середнього класу, що обумовлює необхідність коригування ідентифікаційних груп критеріїв приналежності до середнього класу (рис. 1) з урахуванням специфічних умов формування середнього класу в кожній країні, з урахуванням чого запропоновано використання *комбінованого підходу* до визначення

середнього класу з використанням *об'єктивних* (рівень різних видів доходів населення; розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів; структура загальних сукупних витрат; динаміка чисельності осіб, які навчалися у навчальних закладах; середня заробітна плата за видами економічної діяльності; наявність у домогосподарств окремих товарів тривалого користування; кількість суб'єктів господарювання з розподілом за їх розмірами) та *суб'єктивних* (стійка самоідентифікація з середнім класом; позитивне сприйняття ступеня власної адаптованості до ринкових реформ; орієнтація на цінності власних досягнень) критеріїв.

Рис. 1. Ідентифікаційні групи критеріїв приналежності до середнього класу

В результаті порівняння економічних характеристик різних прошарків суспільства встановлено, що середній клас, *по-перше*, об'єднує в собі економічні характеристики, властиві іншим суспільним класам, і відповідно, гармонізує їх інтереси; *по-друге*, сприяє стійкому функціонуванню економічної системи і створює умови для стабільного соціально-економічного розвитку суспільства завдяки націленості на прирощення суспільного багатства і його еквівалентного розподілу за рахунок ефективного використання ресурсів, – на основі чого зроблено висновок, що середній клас в змозі виконати стабілізуючу і балансує функцію в суспільстві.

На основі аналізу чинників, що впливають на формування середнього класу (економічних, політико-правових, соціальних, духовних, соціально-економічних) ідентифіковано *необхідні умови* формування потужного середнього класу в Україні: розвиток реальних ринкових відносин у суспільстві; створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва; інтенсивний розвиток науково-інформаційної сфери та відповідна переорієнтація соціально-економічної політики та фінансової системи держави; діяльність ЗМІ з метою позитивних змін суспільної свідомості (утвердження позитивного образу людини, яка досягає успіху завдяки націленості на гнучку кар'єру, на розвиток різноманітних здібностей, на швидку адаптацію до нових умов життя); більш активна діяльність громадських організацій тощо. Розроблено *концептуальну схему формування середнього класу у системі соціально-економічного розвитку України* (рис. 2).

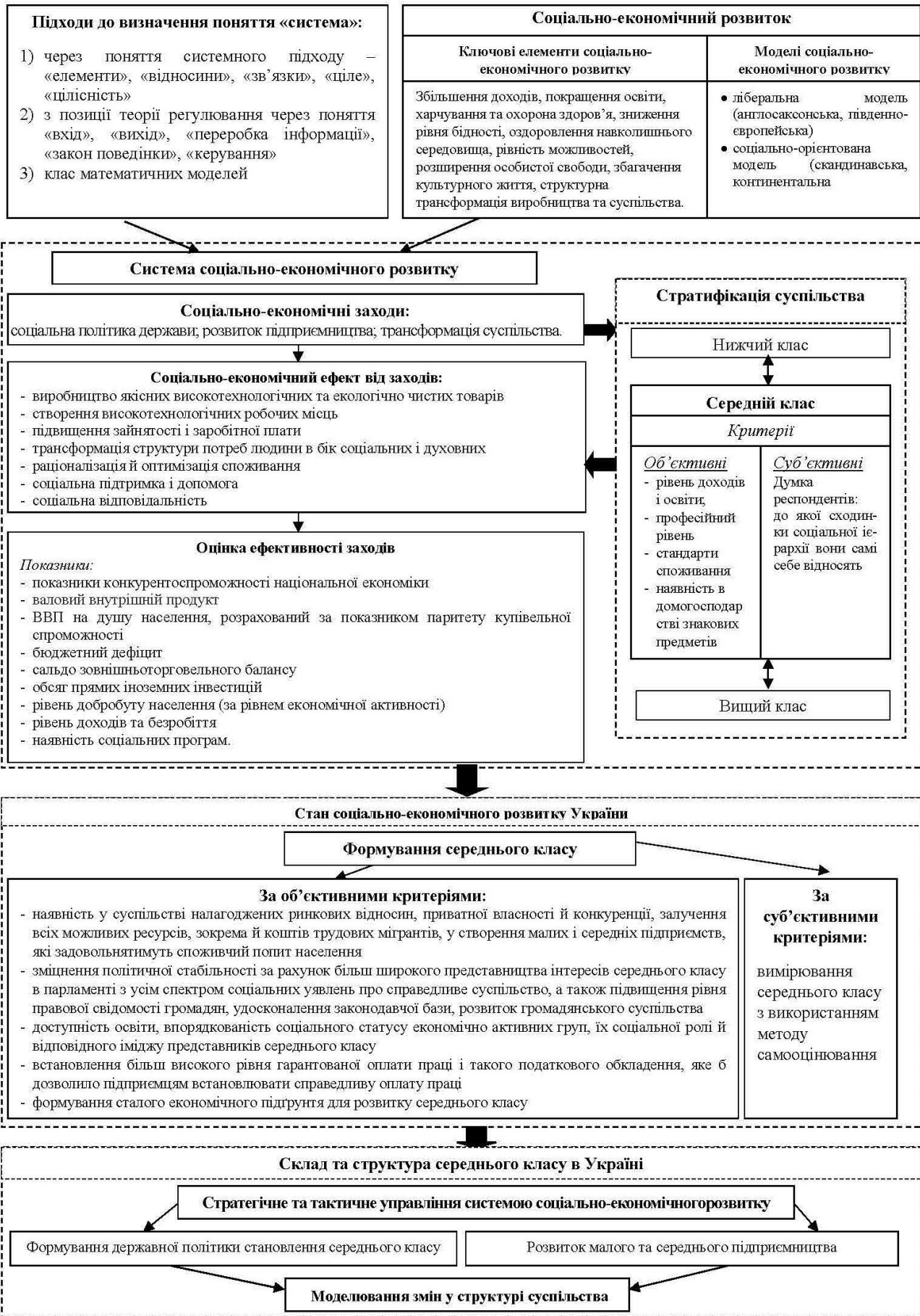

Рис. 2. Концептуальна схема формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України

У другому розділі «Соціально-економічний аналіз формування середнього класу в Україні в системі соціально-економічного розвитку» досліджено основні показники системи соціально-економічного розвитку України; здійснено комплексну оцінку показників формування середнього класу в Україні; проаналізовано результати самоідентифікації населення в процесі формування середнього класу.

На сучасному етапі економічного розвитку ключовим чинником результативності соціально-економічної політики держави є використання важелів розбудови соціально-економічних систем, застосування яких забезпечує розробку специфічного комплексу заходів щодо генерування сприятливих умов загальноекономічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки країни.

В контексті вищевикладеного встановлено, що за окремими показниками конкурентоспроможності Україна має надзвичайно низькі позиції, що негативно позначається на соціально-економічному розвитку країни (за індексом людського розвитку – 83 місце, за індексом легкості ведення бізнесу – 83, за індексом економічної свободи – 162, за рівнем інновацій – 64).

Встановлено, що впродовж 2002-2014 рр. обсяг номінального ВВП збільшився у 6,9 рази (з 225 млрд. грн. у 2002 р. до 1,56 трлн. грн. у 2014 р.). Одночасно внаслідок зменшення реального ВВП, відбувається скорочення купівельної спроможності населення та падіння рівня життя. Підкреслено, що для забезпечення економічного зростання в країні необхідним є формування платоспроможного попиту через збільшення частки доходів населення в загальній сумі доходів суспільства (ВВП).

Відзначено, що Україна входить в групу країн, які лідирують за темпами скорочення населення (протягом 2010-2015 рр. чисельність населення в державі скоротилась на 6,2 %, становивши станом на 1 грудня 2015 р. 42774,6 тис. чол.). Одночасне скорочення чисельності населення в Україні та зміна його вікової структури (постаріння) призводить до зменшення чисельності економічно активного населення (з 20,8 млн. чол. у 2013 р. до 19,9 млн. чол. у 2014 р., тенденція до скорочення спостерігалась і впродовж 2015 р.). При цьому абсолютна більшість населення (80% за даними ООН) живе за межею бідності (загальна величина номінальних доходів населення України у 2014 р. становила 1191,1 млрд. грн., середньомісячний наявний дохід на 1 особу – 2308,4 грн., при тому, що середньою вважалась величина доходу на рівні 2520 – 3484 грн.), в 2014 р. величина заплат і пенсій знаходилась на рівні 2006 р. (рис. 3). В результаті індекс споживчих настроїв у 2014 р. опустився до кризових показників 2008 р. Щодо рівня безробіття, даний показник у III кварталі 2015 р. становив 9 % (за методологією МОП).

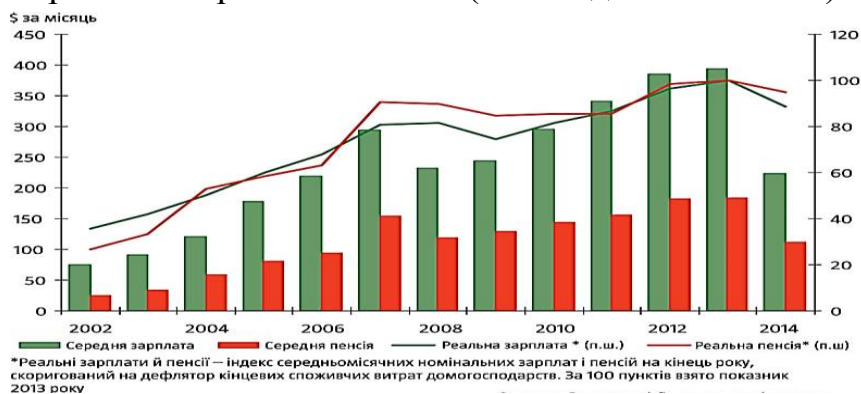

Рис. 3. Динаміка реальних зарплат і пенсій в Україні у 2002-2014 рр.

У підсумку, незважаючи на значний природний, аграрний та промисловий потенціал, Україна залишається однією з найбідніших країн Європи (величина реального ВВП на душу населення за ПКС знаходиться на рівні 8,67 тис. дол. США).

В загальній структурі грошових доходів найбільшу питому вагу у 2014 р. займали такі показники, як заробітна плата та соціальна допомога (рис. 4). Зроблено висновок, що оскільки заробітна плата виступає практично єдиним джерелом збільшення доходів населення, спад виробництва, вимушена неповна зайнятість та зростання безробіття спричинили зменшення реальних доходів населення. Встановлено, що чисельність населення із середнім рівнем доходів поступається не лише значенню докризового 2007 р., а й значенню 2002 р., що свідчить про розгортання процесів, які зумовили погіршення соціальної структури суспільства (табл. 1). При цьому зростання частки доходів від трудової діяльності в структурі сукупних доходів домогосподарств підтверджує висновок щодо вагомості зайнятості як основного чинника покращення матеріального стану населення.

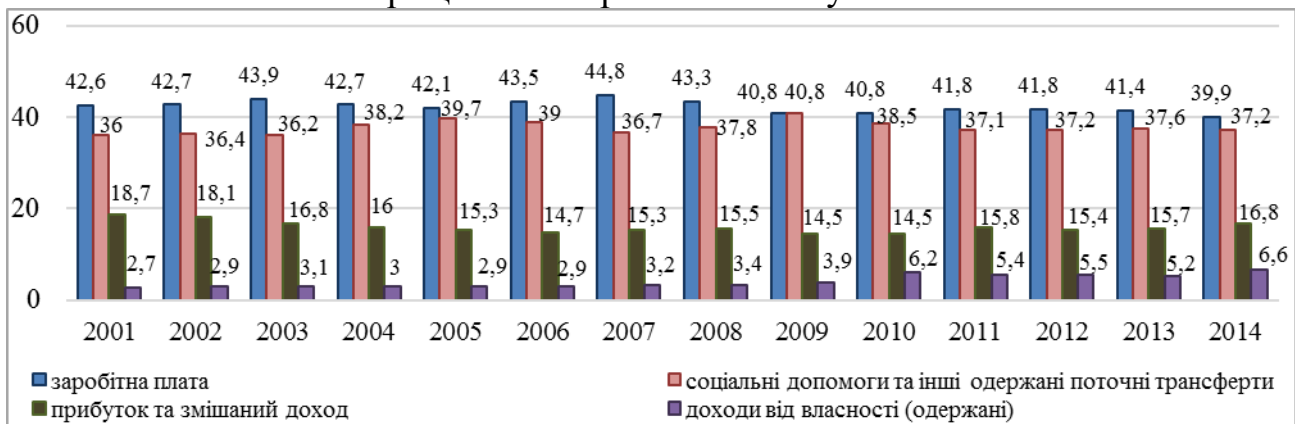

Рис. 4. Динаміка питомої ваги різних видів доходів населення в Україні у 2002–2014 рр., %

Таблиця 1

Чисельність і частка населення із середніми доходами в структурі населення України

	Чисельність населення із середніми доходами, тис. осіб				Частка населення із середніми доходами, %			
	2002	2007	2013	2014	2002	2007	2013	2014
Населення із середніми доходами	7432,9	7864,2	6137,4	5470,7	15,6	17,4	14,0	14,6
- з вищою освітою	3205,3	3582,2	3086,7	3709,6	6,7	7,9	9,8	9,9
- з достатнім статусом на ринку праці	2945,1	3666,4	2945,1	3597,2	6,2	8,1	9,4	9,6
- з вищою освітою та достатнім статусом на ринку праці	2073,8	2584,6	2080,8	2548,0	4,3	5,7	6,6	6,8

Структура доходів і витрат домогосподарств України в останні роки починає набувати ознак, характерних для країн з ринковою економікою (зменшення питомої ваги натуральних доходів від особистого підсобного господарства; зменшення питомої ваги витрат на харчування в структурі загальних витрат домогосподарств України; зростання питомої ваги витрат на послуги; збільшення витрат, що спрямовуються на заощадження).

Щодо рівня освіти як ознаки середнього класу, в останнє десятиліття в Україні спостерігається тенденція до прямої залежності рівня доходів від рівня освіти (43,6 % тих, кого можна умовно віднести до середнього класу, мають вищу

освіту, 24,8 % – середню спеціальну; серед бідних 35,1 % мають середньою освіту, 24,4 % – середню спеціальну; 12,7 % – вищу).

На основі проведеного дослідження зроблено висновок, що в українському суспільстві середній клас фактично не виокремився, у тому числі через недостатню розробленість критеріїв оцінки та приналежності до даного класу; на практиці середній клас в Україні – це скоріше самоідентифікація, ніж соціальний статус. За результатами самоідентифікації населення за рівнем доходів та за розміром середньодушового доходу, який має відповідати майновому стану середнього класу (рис. 5), 71 % респондентів віднесли себе до бідних (у 2013 р. – 68 %), 29 % – до небідних, але ще не представників середнього класу (2013 р. – 31 %), частка респондентів, які віднесли себе до представників середнього класу, не змінилась порівняно з попереднім опитуванням (0,8 %), і жоден з респондентів (як і у 2013 р.) не вважав себе заможним (така структура відповідей характерна для всіх груп домогосподарств незалежно від місця проживання, наявності та кількості дітей).

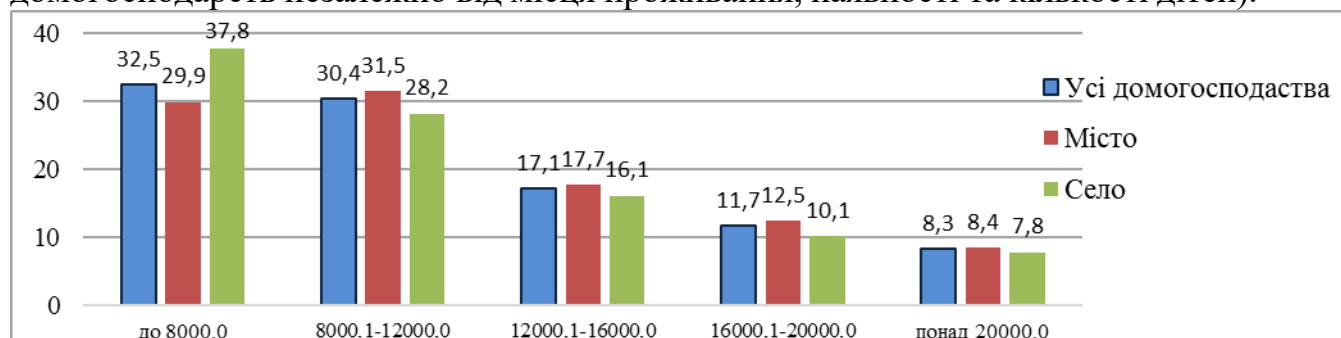

Рис. 5. Розподіл оцінок домогосподарств за розміром середньодушового грошового доходу на місяць, який має відповідати майновому стану середнього класу у 2014 р., %

Загалом за результатами оцінки фінансового стану, рівня заощаджень, наявності предметів тривалого користування та ін. зроблено висновок, що до «ядра» середнього класу належить 14 % опитаних, до його периферії – 35 %, до нижнього класу – 31 %, до вищого – близько 1 % опитаних. Зроблено висновок, що цю групу слід розглядати як таку, що має потенціал розвитку та перетворення на «класичний» середній клас у його сучасному розумінні.

У третьому розділі *«Перспективні напрями формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави»* визначено напрямки формування державної політики становлення середнього класу як основи системи соціально-економічного розвитку держави; визначено стратегічні засади розвитку малого підприємництва як фактору активізації соціально-економічного розвитку та формування середнього класу; здійснено системно-динамічне моделювання змін у соціально-економічній структурі населення.

В умовах утвердження якісно нової господарської системи в Україні важливим завданням є досягнення стабільного соціально-економічного розвитку, високого рівня добробуту населення як основи формування середнього класу.

На основі ідентифікації передумов становлення економічно стабільного середнього класу в Україні обґрунтовано, що державну політику становлення потужного середнього класу доцільно розглядати як комплексну систему, що спирається, насамперед, на свій

первинний – регіональний рівень. Визначено *складові державної політики формування середнього класу*: державне регулювання сфери оплати праці та доходів населення; державне сприяння становленню власників капіталу; створення сприятливого середовища у сфері підприємництва; моніторинг та законодавче регулювання вартості життя населення; вартісні показники рівня життя, що включені в систему державного регулювання; соціальні гарантії у сфері регулювання доходів та добробуту населення.

Враховуючи, що особливістю формування середнього класу в Україні є те, що його соціальною основою, на відміну від західноєвропейських країн, є не власники, а фахівці (наймані працівники, попит на яких є найбільшим в умовах інноваційної моделі економічного розвитку), обґрунтовано, основними групами, які можуть сформувати український середній клас у майбутньому, мають стати малі та середні підприємці та висококваліфіковані фахівці, державна політика у сфері формування середнього класу має бути спрямованою, перш за все, на ці групи.

Виходячи з того, що мале та середнє підприємництво є найбільш чутливим до змін зовнішнього середовища, для розвитку наявного потенціалу даного сектору в Україні постає завдання вдосконалення його інфраструктурного забезпечення. Сукупні інфраструктурні (інформаційно-аналітичні, організаційно-технічні, фінансово-кредитні, регуляторні) можливості забезпечення умов функціонування малого та середнього підприємництва слід розглядати як його інфраструктурний потенціал.

Обґрунтовано необхідність утворення державного органу, який має реалізувати політику розвитку сектору малого та середнього підприємництва (МСП). На основі дослідження інституційних механізмів використання потенціалу малого і середнього підприємництва у різних країнах світу (США, Канада, Велика Британія, Франція, Німеччина, Росія, Індія, Китай, Південна Корея, ПАР, Італія) зроблено висновок, що найбільш прийнятним для України варіантом є створення (на базі Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва) *Агентства з малого і середнього підприємництва* – міждержавного органу, який реалізовуватиме відповідну інфраструктурну політику і відповідатиме за розвиток вказаного сектору. Визначено *функції* зазначеного Агентства (підвищення якості регуляторного середовища для малого та середнього підприємництва; оптимізація процедур реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців; формування ефективної системи комунікацій малого і середнього підприємництва та органів виконавчої влади; підтримка доступу малого та середнього підприємництва на ринки закордонних країн; підвищення доступності інфраструктури; удосконалення податкового та митного адміністрування; покращення правового регулювання містобудівної діяльності та підприємницького клімату у сфері будівництва та ін.).

Визначено, що *пріоритетними напрямками* державної політики щодо формування середнього класу в Україні мають стати такі: підтримка працюючого населення; забезпечення зростання заробітної плати; захист інтелектуальної власності і зміцнення на цих засадах позицій висококваліфікованої робочої сили і малого підприємництва. З урахуванням вищевикладеного розроблено *організаційно-економічний механізм формування середнього класу* (рис. 6). Підкреслено, що провідним імперативом даного механізму виступає забезпечення поступального економічного розвитку. Внаслідок тісного діалектичного зв'язку між процесами розвитку середнього класу та економічного зростання, формування середнього класу виступає найважливішою

умовою стабілізації економічної системи. При цьому держава виступає, *по-перше*, як владна структура, що встановлює рамкові умови функціонування суб'єктів ринку; *по-друге*, як інструмент економічного регулювання й стимулювання ринкових процесів.

На основі ідентифікації *економічних інтересів середнього класу* (розвиток економічних відносин, що сприяють відтворенню власного соціального статусу; формування і розвиток відносин власності і відповідних інститутів, ефективне використання об'єктів власності; самореалізація і саморозвиток, що передбачають підтримку постійного інноваційного споживання) визначено *цільові орієнтири державної політики розвитку середнього класу в Україні*: підвищення статусу освіти, науки, культури, престижу творчої висококваліфікованої праці; підвищення професійного рівня тих верств, які є потенційними кандидатами на віднесення до середнього класу; стимулювання розвитку ділової активності та сфер діяльності середнього класу; формування життєвого середовища і стилю життя середнього класу.

Таким чином, державна політика щодо формування середнього класу в Україні повинна носити комплексний характер і здійснюватись за такими *напрямами*: науково-технічне регулювання; фінансово-кредитне регулювання; регулювання заробітної плати та зайнятості; соціальне регулювання; нормативно-правове регулювання; інформаційне регулювання. Підкреслено провідну роль науково-технічного напрямку, що базується на перспективних технологічних потребах країни (наука виступає основним чинником економічного зростання країни за рахунок використання праці висококваліфікованих наукових кадрів – представників середнього класу).

На сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи України однією з найгостріших є проблема ідентифікації середнього класу. Важливість вирішення даного завдання обумовлено тим, що якщо в економічно розвинених країнах співвідношення доходів 10 % найбідніших і 10 % найбагатших громадян не перевищує показника 1:10 (винятком є Великобританія, де дане співвідношення дорівнює 1:10,4), то в Україні дане співвідношення становить 1:40 (межа безпеки для соціальної солідарності знаходиться на рівні 1:7).

Враховуючи, що в Україні структура розподілу доходів характеризується значним ступенем нерівності, для аналізу розподілу доходів населення за децильними групами, використано поліноміальний підхід:

$$\begin{aligned}
 Y_{10} &= -0,6061x^3 + 3,25x^2 - 6,1061x + 6,4286 \\
 Y_{20} &= -2,6818x^3 + 9,7917x^2 - 16,165x + 13,714 \\
 Y_{30} &= -2,1402x^3 + 9,4167x^2 - 17,215x + 17,714 \\
 Y_{40} &= -0,7292x^3 + 3,6667x^2 - 8,7667x + 19,714 \\
 Y_{50} &= -6,0682x^3 + 22,625x^2 - 36,535x + 40,286, \\
 Y_{60} &= -0,6837x^3 + 2,8033x^2 - 1,8879x + 30,429 \\
 Y_{70} &= -0,4072x^3 + 4x^2 - 10,87x + 49,286 \\
 Y_{80} &= -1,3352x^3 + 6,75x^2 - 14,539x + 64 \\
 Y_{90} &= -2,339x^3 + 9x^2 - 15,618x + 79,714
 \end{aligned} \tag{1}$$

де Y_{10}, \dots, Y_{90} – відсоток населення, між яким розподіляється певний відсоток сукупного доходу.

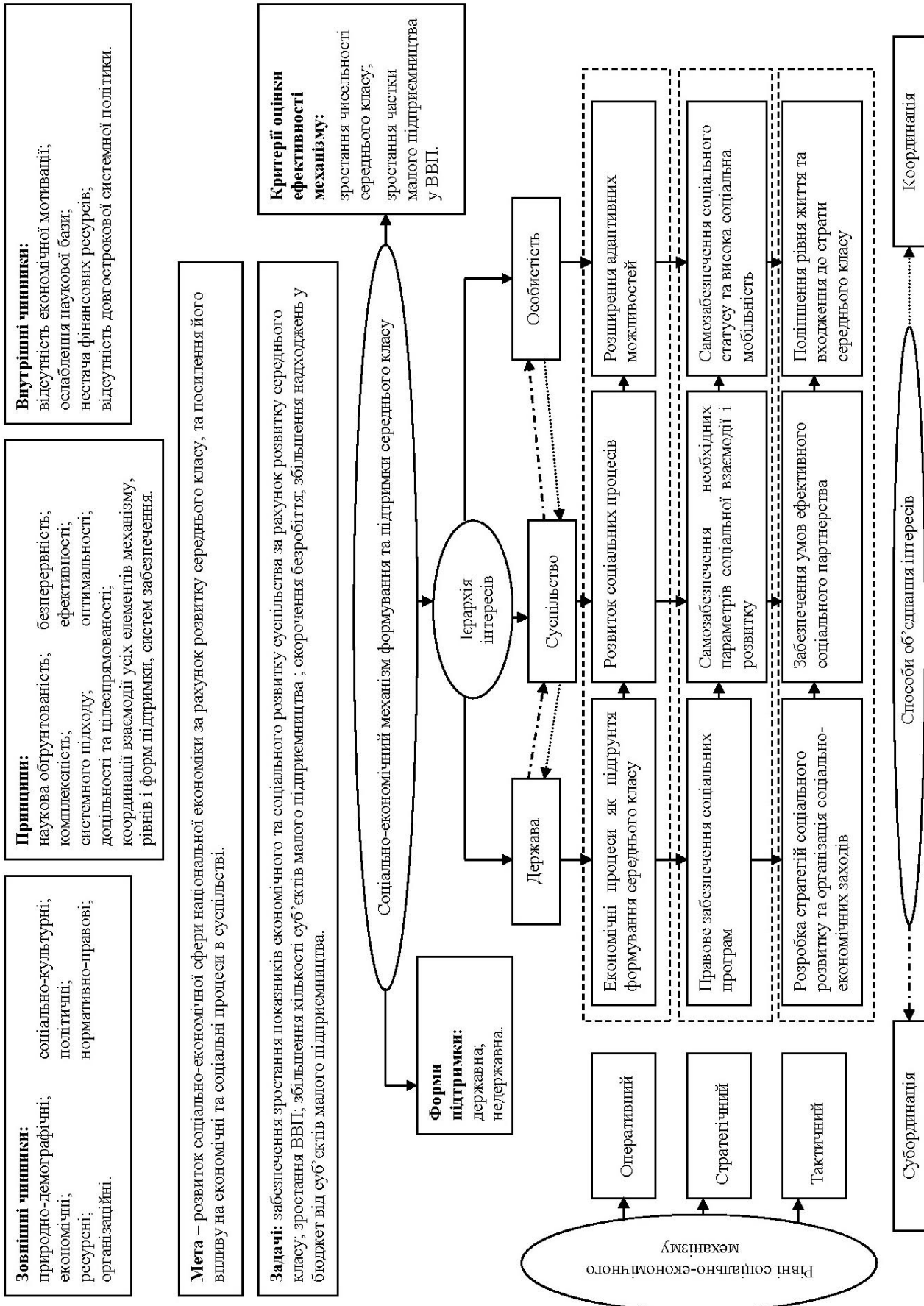

Рис. 6. Організаційно-економічний механізм формування середнього класу

Спираючись на гіпотезу, що до бідного класу належать децильні групи з відсотковим розподілом сукупного доходу менше 9% на групу, а до багатого класу – більше 12% на групу, розраховано кількість населення України, що належить до різних соціальних класів:

$$L_i = \begin{cases} L_p, k < 0,09 \\ L_m, 0,09 \leq k < 0,12, \\ L_r, k \geq 0,12 \end{cases} \quad \Rightarrow \quad \begin{cases} L_p = 27255720 \\ L_m = 9085240 \\ L_r = 9085240 \end{cases} \quad (2)$$

де L_i – населення України, що аналізується; L_p – кількість бідного населення України; L_m – кількість населення України, що належить до середнього класу; L_r – кількість багатого населення України; k – коефіцієнт розподілу доходів.

За результатами аналізу, 60% населення України належить до бідного класу, 20% – до середнього, та 20% – до багатого класу (даний розподіл є справедливим за умови, що за основу визначення беруться не світові показники, а значення середньої заробітної плати по Україні).

З метою прогнозування змін у соціально-економічній структурі населення України розроблено відповідну *системно-динамічну модель* (рис. 7), яка дозволяє за допомогою сценарного аналізу розвитку економічної системи держави прогнозувати динаміку змін у співвідношенні чисельності бідного, багатого та середнього класів, а також визначати умови, що сприяють розвитку середнього класу в Україні.

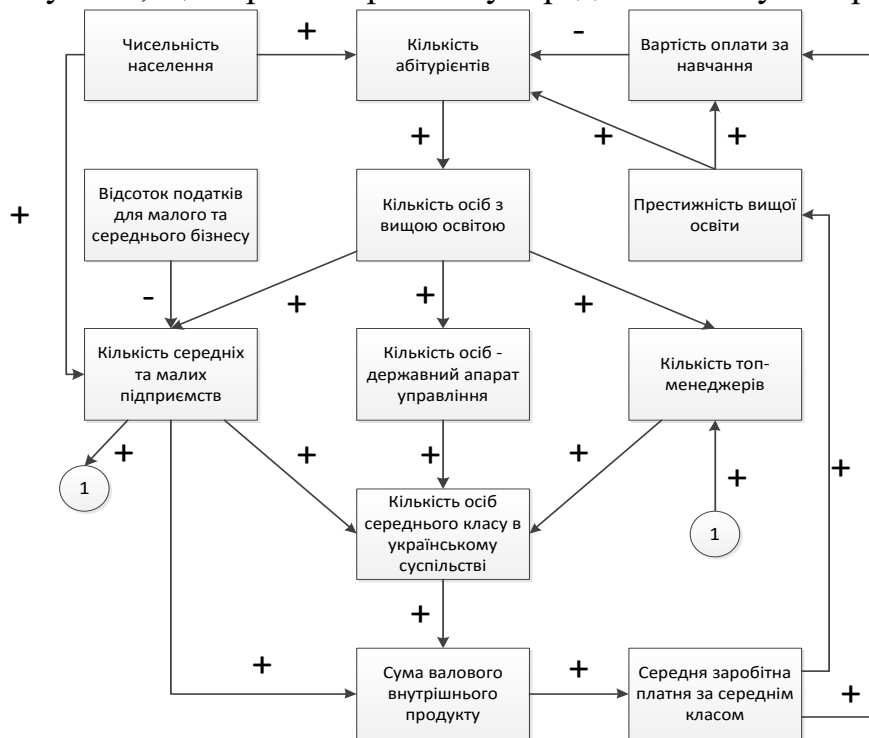

Рис. 7. Діаграма причинно-наслідкових зв'язків імітаційної моделі змін соціально-економічної структури суспільства

Так, порівняння варіанту, коли комплекс державних заходів з підтримки становлення та розвитку середнього класу є незмінним на період моделювання (рис. 8а – 8в):

$$CIV_1 = \begin{cases} T \rightarrow const \\ S \rightarrow const \\ W \rightarrow const \\ F \rightarrow const \end{cases} \quad (3)$$

де: CIV – комплекс державних заходів з підтримки становлення та розвитку середнього класу; T – оподаткування середнього класу; S – середня заробітна плата; W – кількість осіб з вищою освітою; F – кількість малих та середніх підприємств.

та варіанту, коли комплекс державних заходів характеризується мінімально можливими податками, підтримкою розвитку сфери освітніх послуг та сприянням утворенню малих і середніх підприємств (рис. 9а – 9в)

$$CIV_2 = \begin{cases} T \rightarrow min \\ S \rightarrow const \\ W \rightarrow max \\ F \rightarrow max \end{cases} \quad (4)$$

Дозволило зробити висновок щодо доцільності використання другого варіанту в контексті формування середнього класу в державі.

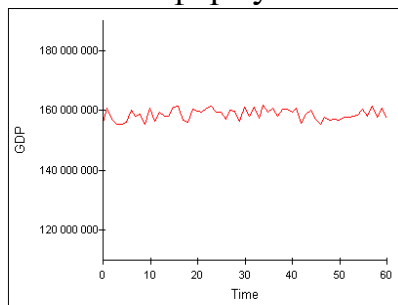

Рис. 8а. Прогнозна динаміка ВВП України на 2015-2018 рр. при застосуванні комплексу заходів CIV_1

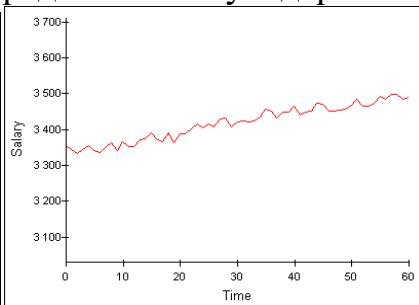

Рис. 8б. Прогнозна динаміка заробітної плати середнього класу на 2015-2018 рр. при застосуванні комплексу заходів CIV_1

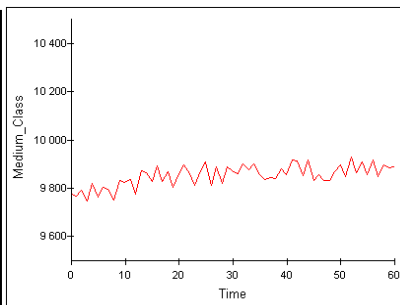

Рис. 8в. Прогнозна динаміка кількості середнього класу на 2015-2018 рр. при застосуванні комплексу заходів CIV_1

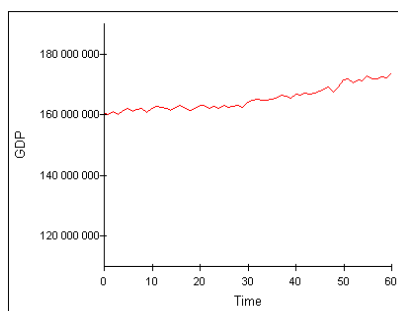

Рис. 9а. Прогнозна динаміка ВВП України на 2015-2018 рр. при застосуванні комплексу заходів CIV_2

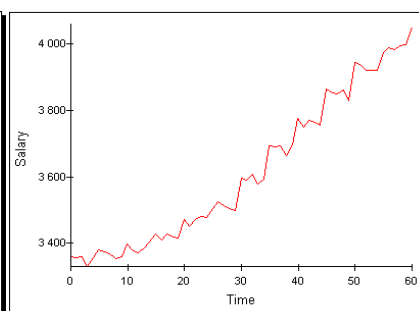

Рис. 9б. Прогнозна динаміка заробітної плати середнього класу на 2015-2018 рр. при застосуванні комплексу заходів CIV_2

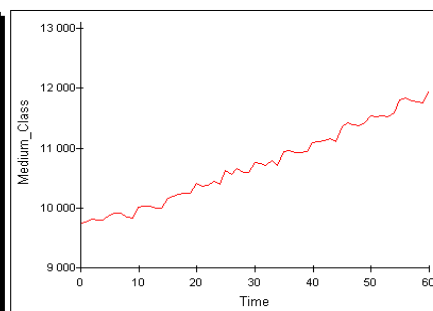

Рис. 9в. Прогнозна динаміка кількості середнього класу на 2015-2018 рр. при застосуванні комплексу заходів CIV_2

Таким чином, економіко-математична модель змін у соціально-економічній структурі населення дозволяє здійснювати аналіз тенденцій розвитку середнього класу, визначати дієвий комплекс державних заходів щодо регулювання та підтримки розвитку середнього класу та оцінювати економічний ефект від його реалізації, а також приймати зважені та обґрунтовані управлінські рішення щодо державного управління розвитком українського середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання розвитку теоретико-методологічних основ дослідження середнього класу і розробки організаційно-аналітичного інструментарію формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави.

1. В результаті проведеного аналізу встановлено, що в процесі еволюції поняття «система» змінювало своє значення від епістемологічного до онтологічного та натуралістичного трактування; ідентифіковано *основні риси системи* (цілісність, єдність елементів, комплексність, упорядкованість розташування та взаємопов'язаність складових частин).

2. Запропоновано під *системою соціально-економічного розвитку* розуміти комплекс заходів з розвитку соціальної, економічної та екологічної підсистем запобігання соціально-економічним загрозам, що охоплює такі елементи: об'єктивний та суб'єктивний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері; визначення гранично припустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; формування та коригування заходів щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері, спрямованих на формування сучасного, економічно розвиненого суспільства. Розроблено *схему впливу складових системи соціально-економічного розвитку на формування середнього класу*.

3. Визначено *принципи* (комплексність; системність; варіативність та ін.) та *структурні елементи* (моніторинг; запобігання загрозам у соціальній сфері; виявлення й нівелювання внутрішніх і зовнішніх загроз соціальній сфері) системи соціально-економічного розвитку, спрямованої на формування середнього класу.

4. Ідентифіковано *критерії* стратифікації суспільства (розмір доходів; освіта; престиж; власність; влада та ін.), на основі чого визначено *соціальні страти*, які можуть скласти середній клас (власники середнього і дрібного капіталу; висококваліфіковані фахівці що здійснюють технічне і функціональне керівництво; службовці, зайняті в галузях державного управління та силових структур; висококваліфіковані фахівці невиробничого профілю; діячі науки та ін.).

5. *Середній клас* визначено як прошарок суспільства, який має постійний дохід або від власного бізнесу, або у вигляді заробітної платні від роботодавця, що забезпечує можливість задовольняти основні потреби та формувати заощадження, і який має професійний рівень освіти, високий рівень соціальної відповідальності та пов'язує свої досягнення із суспільним устроєм країни. Виділено *ідентифікаційні групи критеріїв приналежності до середнього класу*, запропоновано використання *комбінованого підходу* до визначення середнього класу з використанням об'єктивних та суб'єктивних критеріїв.

6. На основі аналізу *чинників*, що впливають на формування середнього класу (економічних, політико-правових, соціальних, духовних, соціально-економічних) ідентифіковано *необхідні умови* формування потужного середнього класу в Україні (розвиток ринкових відносин; створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва; інтенсивний розвиток науково-інформаційної сфери та ін.).

Розроблено *концептуальну схему формування середнього класу у системі соціально-економічного розвитку України*.

7. В результаті дослідження основних показників системи соціально-економічного розвитку України зроблено висновок щодо розгортання процесів, які зумовили погіршення соціальної структури суспільства (*по-перше*, одночасне скорочення чисельності населення в Україні та зміна його вікової структури призводить до зменшення чисельності економічно активного населення; *по-друге*, відбувається скорочення платоспроможного попиту, абсолютна більшість населення України живе за межею бідності).

8. Оскільки заробітна плата виступає практично єдиним джерелом збільшення доходів населення, то спад виробництва, вимушена неповна зайнятість та зростання безробіття спричинили зменшення реальних доходів населення (чисельність населення із середнім рівнем доходів поступається не лише значенню докризового 2007 р., а й значенню 2002 р.). Зроблено висновок, що середній клас в Україні – це скоріше самоідентифікація, ніж соціальний статус.

9. За результатами самоідентифікації населення встановлено, що до «ядра» середнього класу (в українському вимірі) належить 14 % опитаних (до його периферії – 35 %, до нижнього класу – 31 %, до вищого – близько 1 %). Обґрунтовано, що саме цю групу слід розглядати як таку, що має потенціал розвитку та перетворення на «класичний» середній клас у його сучасному розумінні.

10. Зроблено висновок, що формування середнього класу виступає стратегічною метою реформування соціально-економічної системи України, важливість досягнення якої зумовлено небезпекою утворення соціально поляризованого суспільства. На основі ідентифікації *передумов становлення економічно стабільного середнього класу в Україні* визначено складові державної політики формування середнього класу

11. Визначено *пріоритетні напрями* державної політики щодо формування середнього класу в Україні (підтримка працюючого населення; забезпечення зростання заробітної плати; захист інтелектуальної власності і зміцнення на цих засадах позицій висококваліфікованої робочої сили і малого підприємництва). Розроблено *організаційно-економічний механізм формування середнього класу*, провідним імперативом якого виступає забезпечення поступального економічного розвитку.

12. На основі ідентифікації *економічних інтересів середнього класу* підкреслено тісний діалектичний зв'язок між процесами розвитку середнього класу та економічного зростання. Обґрунтовано необхідність утворення в Україні державного органу, який має реалізовувати політику розвитку сектору малого та середнього підприємництва як основи економічного зростання та формування середнього класу – *Агентства з малого і середнього підприємництва*, визначено *функції* зазначеного Агентства.

13. З метою прогнозування змін у соціально-економічній структурі населення України розроблено відповідну *системно-динамічну модель*, яка дозволяє за допомогою сценарного аналізу розвитку економічної системи держави прогнозувати динаміку змін у співвідношенні чисельності бідного, багатого та середнього класів, а також визначати умови, що сприяють розвитку середнього класу в Україні.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Андронік О. Л. Середній клас у системі соціально-економічного розвитку / О. Л. Андронік // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: зб. наук. пр. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2015. – Вип. 30. – С. 403–409 (0,5 д.а.).

2. Андронік О. Л. Механізм прогнозування динаміки зміни соціально-економічної структури населення / О. Л. Андронік // ЕКОНОМІКА: реалії часу (науковий журнал). – Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2014. – С. 126–134 (0,48 д.а.).

Публікації в наукових фахових виданнях:

3. Андронік О. Л. Стратегія державної підтримки становлення середнього класу / О. Л. Андронік // Вісник Донецького національного університету: Серія В. Економіка і право. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – № 2. – С. 10–16 (1,0 д.а.).

4. Андронік О. Л. Ідентифікація середнього класу за ознаками рівня доходів та витрат / О. Л. Андронік // «Бізнес навігатор»: Науково-виробничий журнал – м. Херсон, Міжнародний університет бізнесу і права. – 2012. – № 27. – С. 235–241 (0,66 д. а.).

5. Андронік О.Л. Соціально-економічні передумови формування та ідентифікації середнього класу / О. Л. Андронік // Вісник Донецького національного університету: Серія В. Економіка і право. – Спецвипуск. – Донецьк: ДонНУ, 2011.– Т. 2 – С. 260–264 (0,5 д.а.).

6. Андронік О. Л. Вплив кризи на соціальну справедливість суспільства та якість життя / О. Л. Андронік // Вісник Хмельницького національного університету: зб. наук. пр. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – №2. – Т. 3(150). – С. 134–138 (0,54 д.а.).

7. Андроник Е. Л. Определение состава и структуры украинского среднего класса с помощью мировых критериев оценивания / Е. Л. Андроник // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. научн. тр. – Донецк: ДонНУ, 2009. – С. 1288–1293 (0,66 д.а.).

8. Андронік О. Л. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та можливість його використання у Донецькій області / О. Л. Андронік // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. научн. тр. – Донецк: ДонНУ, 2008. – С. 1134–1139 (0,5 д. а.).

9. Андронік О. Л. Досвід розвитку малого підприємництва для країн – учасниць Чорноморського економічного співробітництва / О. Л. Андронік // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. – Сб. научн. тр. – Одесса – Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ в г. Одесса, РФ НИСИ в г. Донецк, 2008. – С. 470–476 (0,63 д.а.).

10. Андронік О. Л. Рівень життя як один із критеріїв ідентифікації середнього класу у Донецькій області / О. Л. Андронік // Социально-экономические аспекты промышленной политики. Актуальные проблемы управления человеческими ресурсами и маркетинга в контексте стратегии развития Украины: Сб. научн. тр. В 3 т. – т. 1 / НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти; Редкол.: Амоша А. И. (отв. ред.) и др. – Донецк, 2007. – С. 315–321 (0,4 д.а.).

Публікації в інших виданнях:

11. Андронік О. Л. Соціальна політика як інструмент державного регулювання структури суспільства / О. Л. Андронік // Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток міжнародних відносин: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2014. – Ч. 2. – С. 100–103 (0,27 д.а.).

12. Андронік О. Л. Необхідність державного регулювання доходів та витрат населення як передумова формування середнього класу в Україні / О. Л. Андронік // Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку: Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку» / Партнерство «Нова освіта» – Запоріжжя: 2014. – С. 19–21 (0,22 д.а.).

13. Андронік О. Л. Організаційно-економічний механізм державного регулювання системи підтримки та формування середнього класу / О. Л. Андронік // «Прогностическая функция науки как основа стратегического планирования»: сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – К.: научно-информационный центр «Знание», 2014. – С. 17–21 (0,3 д.а.).

14. Андронік О. Л. Необхідність розвитку малого підприємництва в умовах сучасності / О. Л. Андронік, В. В. Краснова // Труды научной конференции профессорско-преподавательского состава экономического факультета ДОНУ по результатам научно-исследовательской работы за 2005-2007 гг. «Проблемы развития национальной и глобальной экономики» / Ред. кол. Черниченко Г. А. и др. – Донецк: ДоНУ, 2007. – С. 127–128 (0,2/0,1 д.а.).

Особистий внесок здобувача: проаналізовано основні показники розвитку малих підприємств, визначено напрями впровадження ефективної стратегії розвитку малого підприємництва.

АНОТАЦІЯ

Андронік О.Л. Формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України. – Вінниця, 2016.

Дисертацію присвячено удосконаленню теоретико-методологічних засад формування середнього класу і розробка науково-практичних рекомендацій щодо розвитку середнього класу як елементу системи соціально-економічного розвитку країни.

Проаналізовано теоретичну сутність системи соціально-економічного розвитку країни; досліджено класичні та сучасні напрямки соціально-стратифікаційних досліджень; охарактеризовано середній клас в контексті теорій та підходів стратифікації суспільства і визначено його роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави.

Досліджено основні показники системи соціально-економічного розвитку України; здійснено комплексну оцінку показників формування середнього класу в

Україні; проаналізовано результати самоідентифікації населення в процесі формування середнього класу.

Визначено напрямки формування державної політики становлення середнього класу як основи системи соціально-економічного розвитку держави; визначено стратегічні засади розвитку малого підприємництва як фактора активізації соціально-економічного розвитку та формування середнього класу; здійснено системно-динамічне моделювання змін у соціально-економічній структурі населення.

Ключові слова: середній клас, соціальна стратифікація, структура населення, соціально-економічна система, соціальна сфера, соціально-економічний розвиток.

АННОТАЦІЯ

Андроник Е.Л. Формирование среднего класса в системе социально-экономического развития Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Донецкий национальный университет Министерства образования и науки Украины. – Винница, 2016.

Диссертация посвящена совершенствованию теоретико-методологических основ формирования среднего класса и разработке научно-практических рекомендаций по развитию среднего класса как элемента системы социально-экономического развития страны.

Проанализирована теоретическая сущность системы социально-экономического развития страны; исследованы классические и современные направления социально-стратификационных исследований; охарактеризован средний класс в контексте теорий и подходов стратификации общества и определена его роль в обеспечении социально-экономического развития государства.

Даны определения понятий «система социально-экономического развития» и «средний класс», идентифицированы критерии стратификации общества. Выделены ключевые закономерности функционирования и развития среднего класса, идентифицированы необходимые условия формирования мощного среднего класса в Украине, разработана концептуальная схема формирования среднего класса в системе социально-экономического развития Украины.

Исследованы основные показатели системы социально-экономического развития Украины; осуществлена комплексная оценка показателей формирования среднего класса в Украине; проанализированы результаты самоидентификации населения в процессе формирования среднего класса.

По результатам исследования основных показателей системы социально-экономического развития Украины сделан вывод о разворачивании процессов, обусловивших ухудшение социальной структуры общества; выявлено уменьшение реальных доходов населения Украины, сделаны выводы о тенденциях формирования среднего класса в Украине.

Определены направления формирования государственной политики становления среднего класса как основы системы социально-экономического развития государства; определены стратегические основы развития малого предпринимательства как фактора активизации социально-экономического

развития и формирования среднего класса; осуществлен системно-динамическое моделирование изменений в социально-экономической структуре населения.

Определены составляющие государственной политики формирования среднего класса, обоснована необходимость создания Агентства по малому и среднему предпринимательству. Определены приоритетные направления государственной политики по формированию среднего класса в Украине, разработан организационно-экономический механизм формирования среднего класса, определены целевые ориентиры государственной политики развития среднего класса в Украине, разработана системно-динамическую модель изменений в социально-экономической структуре населения Украины.

Ключевые слова: средний класс, социальная стратификация, структура населения, социально-экономическая система, социальная сфера, социально-экономическое развитие.

SUMMARY

Andronik O.L. The Formation of the Middle Class in the System of Socio-Economic Development of Ukraine. – The manuscript.

The dissertation to compete for a scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.07 – Demography, Labor Economics, Social Economics and Politics. – Donetsk National University of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2016.

The thesis is devoted to improving the theoretical and methodological foundations of the middle class and the development of scientific recommendations for the development of the middle class as an element of social and economic development.

The theoretical essence of socio-economic development; studied classical and modern trends of social-stratification studies; described in the context middle class theories and approaches stratification of society and its role in ensuring social and economic development.

The basic parameters of the system of social and economic development of Ukraine; conducted a comprehensive evaluation of a middle class in Ukraine; The results of self-identification of the population in the formation of the middle class.

The directions of the state policy of the middle class as the basis of social and economic development; The strategic fundamentals of small business as the activation factor of socio-economic development and the formation of the middle class; implemented system-dynamic modeling of changes in the socio-economic structure of the population.

Keywords: middle class, social stratification, structure of the population, socio-economic system, social, socio-economic development.